

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2018

TLHAHLO YA GO SWAYA

MEPUTSO: 70

Palomoka ya matlakala ke 8.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO

GO SWAYA TEKATLHALOGANYO

- Ka lebaka la gore nepo e lebešitšwe go kwešišo, mopeleto le polelo tša go phošagala dikarabong ga tša swanela go šetšwa, ka ntle le ge fela diphošo tša mohuta woo di fetola tlhalošo/kwešišo. (Diphošo di swanetše go bontšhwa.) Ge molekwa a diriša mantšu a polelo yeo a sa lekwego ka yona, hlokomologa mantšu ao, gomme ge karabo e tšweletšwa gabotse, se mo fokoletše meputso. Le ge go le bjalo, ge lentšu la polelo ye nngwe le dirišwa mo sengwalong gomme le nepiša karabo, gona karabo yeo e tla amogelwa
- Mo go dipotšišopulego, ga go meputso ye e tlogo fiwa go dikarabo tša EE/AOWA goba KE A DUMELA/GA KE DUMELE. Go swanetše go fiwa lebaka la karabo yeo
- Ga go meputso ye e tlogo fiwa go dikarabo tša NNETE/MAAKA goba NTLHA/KGOPOLO. Go swanetše go fiwa lebaka la karabo yeo
- Ge go nyakega dikarabo tša lentšu le tee, gomme molekwa a fa lefoko ka moka, swaya karabo ya nnete ge fela lentšu la nnete/karabo le thaletšwe
- Ge dintlha tše pedi goba tše tharo di nyakega gomme gwa fiwa tše ntši, swaya fela tše pedi goba tše tharo
- Amogela mebolelwana

POTŠIŠO YA 1

1.1	1.1.1	Meši yeo e tšwago: • Difatanageng • Mellong ya hlaga • Disekereteng • Mebaeneng ya malahla • Difemeng tša go fapafapana • Ditofong tša malahla • Mellong (Tše PEDI fela)	(2)
	1.1.2	Balekwa ba tla fa diponelopele tša go fapana. Mohlala: Dikotsi tša difatanaga/Mahu/Malwetši (Tše PEDI fela)	(2)
	1.1.3	• Sefatanaga sa Mohumagadi Selwailwai se thutše seo se bego se le ka pele ga sona • Tsela e be e sa bonagale gabotse ka baka la muši wo o bego o hlotšwe ke difatanaga le hlaga	(2)
	1.1.4	Temana ya boraro e laetša tlhakahlakano ya dikgomo di tšhabela tseleng gomme difatanaga di di phefa ka ge tsela e be e sa bonagale ka baka la leswiswi leo le hlotšwego ke muši wa mollo wa hlaga le difatanaga tše dingwe. Temana ya bone e laetša kotsi ye e hlotwago ke muši wa sekerete go batho le go masea ao a imilwego, mohlala, malwetši a go swana le a mafahla.	(2)

- 1.1.5
- Go laela batho/diphoofolo go široga tseleng
  - Go lemoša diphoofolo/batho gore di/ba se tsene tseleng
- (2)
- 1.1.6
- Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana. Mohlala:
- Baotledi ge ba ema nako ye nngwe le ye nngwe ba tukiše mabone a tšhoganetšo
  - Baotledi ba swanetše go hlokomela kudu ge ba otlela
- (2)
- 1.1.7
- (a) E laetša ka tsela yeo mafahla a motho a sa kwanego le muši ka gona go swana le ka mokgwa woo katse le legotlo e lego manaba ka gona.
- (b) E laetša gore ge meši yeo e lego kotsi e ka fedišwa batho ba ka se sa bolawa ke bolwetši bja mafahla.
- (c) Se gatelela gore motho yo a thibanego mafahla ka lebaka la go hema muši wo o šilafetšego a kitimišetšwe bookelong ka pela pele a ka hlokošana.
- (3)
- 1.1.8
- Tirišo ya ditimamollo
  - Go tšhela mollo ka meetse
  - Go tšhela mollo ka mabu
  - Go phupha mollo ka dithabe tša mehlare
(E TEE fela)
- (1)
- 1.1.9
- Balekwa ba tla tšweletša dikarabo tša go fapana. Mohlala:
- Go fa mootledi thekethe
  - Go tšeela mootledi motšhelo wa kolo
- (2)
- 1.10
- Balekwa ba tla tšweletša maikutlo a go fapana. Mohlala:
Maikutlo a manyami/pefelo
Go nyamišwa ke ka fao muši wo o šilafetšego o hlolago dikotsi, mahu le malwetši ka gona bathong.
- (2)
- 1.2
- 1.2.1
- C/Letšhogo
- (1)
- 1.2.2
- Muši wo o tletšego lefaufaung.
- (1)
- 1.2.3
- Setšweletšwa sa B se bontšha tšhilafalo ya lefaufau yeo e hlotšwego ke muši wa mollo wa hlaga mola Setšweletšwa sa A temaneng ya 1 go hlalošwa gore muši wa mollo wa hlaga o tšhilafatša lefaufau.
- (2)
- 1.2.4
- Setšhaba se rutwe ka tšhireletšo le tlhokomelo ya tlhago
  - Setšhaba se lemošwe ka dikotsi tše di ka hlolwago ke go swa ga hlaga
  - Mathoko a ditsela a kgorwe gore mollo wa hlaga o se fihlelele difatanaga mebileng
  - Go otlala ba ba tšhumago hlaga
(TŠE PEDI fela)
- (2)

- 1.2.5
- Ba se otlele ka lebelo la godimo/Ba fokotše lebelo
  - Ba gotetše mabone gore ba kgone go bona tša pele
  - Go be le sekgoba se se lekanego gare ga dikoloi
  - Ba otlele ba thumašitše mabone a tšhoganetšo
  - Ba se fete difatanaga tše di lego pele ga bona ka ge ba tla be ba sa bone tša pele
- (TŠE PEDI fela) (2)
- 1.2.6
- Balekwa ba tla tšweletša dikarabo tša go fapana.
Mohlala, Ee:
- Phulo, mašemo le diruiwa di ka swa
  - Diruiwa tša bona di tla tšhaba tša timela goba tša thulwa ke difatanaga
  - Boradipolase ba tla ba le ditshenyagalelo tša mašeleng
- (TŠE PEDI fela) (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2****Go swaya kakaretšo:**

Ge go swaiwa go tla hlokomelwa dintlha tše bohlokwa gomme gwa tlogelwa tša go hloka mohola.

Kakaretšo e swanetše go swaiwa ka mokgwa wo o latelago:

- **Kabo ya meputso:**
  - Meputso ye šupa (7) e abelwa dintlha tše šupa (7) (Moputso o 1 go ntlhakgolo ye nngwe le ye nngwe)
  - Meputso ye meraro (3) e abelwa polelo
  - Palomoka ya meputso: (10)
- **Kabo ya meputso ya polelo ge molekwa a sa tsopola go tšwa temaneng:**
  - Moputso o 1 o abelwa dintlha tše 1–3
  - Meputso ye 2 e abelwa dintlha tše 4–5
  - Meputso ye 3 e abelwa dintlha tše 6–7
- **Kabo ya meputso ya polelo ge molekwa a ngwalotše dintlha:**
  - Ngwalollo ya dintlha tše 6–7: se abe moputso wa polelo
  - Ngwalollo ya dintlha tše 1–5: aba moputso o 1 wa polelo

ELA HLOKO:

- **Palo ya mantšu:**
  - Baswai ba swanetše go kgonthišiša palo ya mantšu ao a ngwadilwego
  - Molekwa ga se a swanela go fokoletšwa meputso ge a sa laetša palo ya mantšu goba ge a sa bala mantšu gabotse. Ge palo ya mantšu e feta ao a nyakegago, bala a mahlano ka morago ga ao a nyakegago gomme o hlokomologe ao a šetšego

Mohlala wa karabo:

Go bala go oketša tsebo yeo re ka ithušago ka yona bophelong. Ge re bala re ba le kwešišo ya tšeo di diregago lefaseng ka moka. Mmadi ge a bala o ba le tsebo yeo e tseneletšego. Go bala go thuša go godiša tlotlontšu yeo e kgontšhago mmadi go bolela ka boitshepo kae le kae. Go bala go bitša boroko go motho yo a palelwago ke go robala. Go tloša mmadi bodutu ebile go mo fa tshedimošo le khutšo ya monagano.

	DINTLHA KA MOKGWA WA GO NGWALOLLA		DINTLHA KA MANTŠU A MOLEKWA
1	'Go bala ke motheo wa go phela gabotse setšhabeng. Ke mathomomayo a go oketša tsebo'.	A	Go bala go oketša tsebo yeo re ka ithušago ka yona bophelong.
2	'Ge re bala re kgona go kwešiša lefase ka bophara'.	B	Ge re bala re ba le kwešišo ya tšeo di diregago lefaseng ka moka
3	'Go bala go kaonafatša tsebo ya mmadi'.	C	Mmadi ge a bala o ba le tsebo yeo e tseneletšego.
4	'Tlotlontšu ya gagwe e a gola gomme a kgona le go bolela ka boitshepo mafelong a a fapanego'.	D	Go bala go thuša go godiša tlotlontšu yeo e kgontšhago mmadi go bolela ka boitshepo kae le kae.
5	'Go na le tumelo ya gore go bala metsotswana pele o robala go ka thuša motho gore a swarwe ke boroko'.	E	Go bala go bitša boroko go motho yo a palelwago ke go robala.
6	'Go bala go tloša bodutu'.	F	Go tloša mmadi bodutu.
7	'Tshedimošo go tšwa dingwalong e fa motho khutšo ye e tebilego ya monagano'.	G	Go fa mmadi tshedimošo le khutšo ya monagano.

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**GO SWAYA KAROLO YA C**

- Mopeleto
  - Dikarabo tša lentšu le tee di swaiwe go ba tše di nepagetšego le ge mopeleto o phošagetše, ka ntle le ge phošo e fetola tlhalošo ya lentšu
  - Dikarabong tša lefoko le le phethagetšego, mopeleto wo o phošagetšego o tlo lahlegelwa ke meputso ge phošo e tšwelela mo go sebopego sa polelo ye go lekwago ka yona
  - Ge go lekwa kopafatšo, karabo e swanetše go bontšhwa ka nepagalo.
- Dibopego tša polelo di swanetše go nepiša popopolelo, di be di tšweletšwe ka botlalo mafoko go ya ka taelo
- Mabapi le dipotšišokopana tša go fapafapana tša go kgethwa, amogela BOBEDI tlhaka ya go nyalelana le karabo ya go nepagala LE/GOBA karabo ya go nepagala ya go ngwalwa ka botlalo

POTŠIŠO YA 3

- 3.1 C/Senoki sa *white cheddar*. (1)
- 3.2 Hwetša tše pedi ka theko ya se tee. (1)
- 3.3
- Theko ya sebapatšwa
  - Leina la lefelo la sebapatšwa (2)
- 3.4
- Leswao la tlabego le gatelela taelo ye e tšweletšwago ke lediri le, phakiša
  - Leswao la tlogelo le laetša gore molaetša/kgopolo ga se ya felela (2)
- 3.5
- Mmapatši o tšweleditše *dipop-corn* di rwele lebotlelo la *white cheddar* go ya go noka *dipop-corn* tša ka sekotlelwaneng
  - *Dipop-corn* tša ka sekotlelwaneng di nyaka go tšhologela fase e le taetšo ya gore di latelela lebotlelo la *white cheddar* (2)
- 3.6 Mmapatši o bolela ka bana fela mola *Dipop-corn* di lewa ke batho ka moka. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 4

- 4.1 B/Molaodi. (1)
- 4.2 O re pego yona go e tliša o e tlišitše. (1)
- 4.3 Pudula ya 1 ke ya go bolela mola ya 2 e le ya go nagana. (2)
- 4.4 Kantorong – go na le tafola (teseke)/dipene/maphephe. (2)
- 4.5
- Tšhomišo ya hlogwana ya se – lentšung le sekgalabjana
  - Tšhomišo ya moselana wa – ana lentšung le sekgalabjana (2)
- 4.6 Maikutlo a pefelo – O mo tomoletše mahlo/O bolela ka diatla ebile o hunne letswewe /O šošobantšhitše sefahlego. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 5

- 5.1 Ithuta (1)
- 5.2 **Morutwana** yo bohlale ge a sa tšwelela **tlhahlobong** o re: (2)
- 5.3 Maleka ga se makgona, makgona ke maboeletša ka gobane/gobane/ka gore/ka lebaka la gore/ka ge go ithutwa ka diphošo gore bophelo bo be kaone. (1)
- 5.4 Lefoko la maleba le tla amogelwa. Mohlala:
Dikgomo tšona di fula bjang. (2)
- 5.5
- Kamogelo e bile sebetša se segolo bophelong
  - Kamogelo e tla ba sebetša se segolo bophelong
- (2)
- 5.6 Mafoko a maleba a tla amogelwa. Mohlala:
Leswikana le mphahlile ka leihlong.
Matome o šomišitše sebetša go itšhireletša. (2)
- [10]**

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 30
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70